

Rezultati istraživanja groblja na Velikom polju u Zvonimirovu 2005

Results of Excavations at the Veliko polje Cemetery in Zvonimirovo in 2005

Prethodno priopćenje / Preliminary report

Željko Tomičić
Marko Dizdar

Primljeno/Received: 15. 1. 2006.

Prihvaćeno/Accepted: 13. 2. 2006.

U zaštitnim arheološkim istraživanjima na Velikom polju u Zvonimirovu, koja su obavljena u kolovozu 2005. godine, nastavljena su iskopavanja na istočno-jugoistočnom dijelu površine groblja, pri čemu su otkrivena tri paljevinska groba latenske kulture. Na osnovi nalaza u dva istražena groba potvrđene su prijašnje pretpostavke kako se radi o dijelu groblja na kojem se pokapalo tijekom 2. st. pr. Kr. Također, broj pronađenih nalaza u oba groba pokazuje kako su na tom dijelu groblja nešto češće pokapani pokojnici s manjim brojem priloga, što je dokumentirano i tijekom prijašnjih iskopavanja, za razliku od sjevernije položenih grobova koji su za generaciju ili dvije stariji i sadrže više tipološki raznolikijih nalaza.

Ključne riječi: groblje, Zvonimirovo, latenska kultura, mokronoška skupina, LT C
Key words: cemetery, Zvonimirovo, La Tène Culture, Mokronog group, LT C

Tijekom dosadašnjih višegodišnjih zaštitnih istraživanja na Velikom polju u Zvonimirovu dokumentirana je složena kulturno-kronološka slika, s registrirana dva vremenski različita horizonta groblja. Jedno groblje pripada latenskoj kulturi, odnosno mokronoškoj skupini Tauriska iz razdoblja mladog željeznog doba, dok se drugi, mlađi horizont, pripisuje bjelobrdskoj kulturi iz razdoblja hrvatskog ranog srednjeg vijeka.

Cilj iskopavanja 2005. godine bio je završiti istraživanja na istočnom rubu središnjeg dijela latenskoga groblja kao i na jugoistočnom rubu bjelobrdskoga groblja, budući da je raspored grobova koji su istraženi 1994. i 1998. godine ukazivao na potrebu proširivanja sonde na istočne padine uzvisine po kojoj se nalazište rasprostire. Dio te zadaće proveden je u istraživanjima prethodne, 2004. godine, kada su pronađena tri kosturna bjelobrdska groba, datirana brojnim nalazima u 11. st. (Tomičić 2005). Zbog toga se površina istraživanja 2005. godine u smjeru juga nastavlja na sonde iz 2004. godine, dok se s druge strane na zapadu i jugu povezuje s površinama koje su istražene 1994. i 1998. godine¹. Tako su u istraživanjima 2005. godine ispitane sonda 12 dimenzija 6,0x3,3x5,0x3,0 m; sonda 13 dimenzija je 6,0x2,9x5,0x2,9 m; sonda 14 dimenzija je 6,0x3,2x5,0x3,0 m, dok je u sondi 15 istražena nepravilna četverokutna površina dimenzija 10,5x3,15x8,6x1,4 m, koja se neposredno nastavlja na površinu istraženu 1998. godine². Također je u sondi 11 u □C-7/8 istražena površina dimenzija 3,0x3,2x1,1 m,

dok je u sondi 12 u □C-7 iskopana nepravilna četverokutna površina dimenzija 2,75x3,45x1,9x0,8 m, koje su preostale nakon istraživanja 1994. i 1998. godine. Dakle, ukupno je tijekom istraživanja 2005. godine, sa svim označenim iskopima, istražena površina od 70 m², odnosno dosad je ukupno istraženo 1942 m². To predstavlja tek manji dio ukupne površine uzvisine po kojoj se nalazište rasprostire. Prosječna dubina iskopa u sondama iznosila je oko 1,0 m. Dokumentirana stratigrafija kao i ranijih godina, isključivo odgovara geološkim slojevima, pri čemu je primijećeno kako se u tvrdim slojevima gline na istočnoj padini uzvisine nalazi tek manji broj grobova latenske kulture, dok je većina grobova bila ukopana u mekše slojeve pijeska koji se nalaze po vrhu uzvisine. Najbolje se takva stratigrafska slika može primijetiti u profilima sonde 14 iz istraživanja 2005. godine, gdje sjeverni profil sadrži slojeve gline, dok se u južnom izdvajaju slojevi pijeska u koje su bili ukopani i brojni grobovi pronađeni u istraživanjima iz 1998. godine kao i novopronađeni iz 2005. godine.

U iskopavanjima 2005. godine istražena su dva groba (LT 64 i LT 65) sa spaljenim ostatcima pokojnika i priložima koji pripadaju latenskoj kulturi mladega željeznog doba, pri čemu je zabilježeno postojanje još jednoga groba, kojeg zbog položaja između redova voćaka u ovogodišnjim istraživanjima nije bilo moguće dokumentirati, a što je ostavljeno za istraživanja sljedeće godine. O ugroženosti plitko ukopanih grobova oba vremenska horizonta nalazišta svjedoči otkriće groba LT 64 u kojem se vrh lonca nalazio pri dnu sloja obradivog humusa. Na cijeloj istraženoj površini u sloju oraćeg humusa SJ 001 tijekom ovogodišnjih istraživanja nisu zabilježeni nalazi latenske ili bjelobrdske kulture, što svjedoči kako na tom dijelu uzvisine nije bilo intenzivnijeg pokapanja pokojnika. Time je dokumentirana nešto drukčija slika od one koja je zabilježena na

1 U istraživanjima na Velikom polju u Zvonimirovu 2005. godine, uz voditelja istraživanja prof. dr. sc. Željka Tomičića, sudjelovali su dr. sc. Marko Dizdar i Hrvoje Kalafatić iz Instituta za arheologiju. Konzervator Mihael Golubić iz HRZ-a nastavio je sa započetom konzervacijom keramičkih posuda.

2 Veličina i oblik sonde, kako je to već više puta istaknuto, ovisi o širini redova voćaka između kojih je u ovom trenutku jedino moguće provoditi istraživanja.

Sl. 1. Grob LT 64 (snimio H. Kalafatić)

Fig. 1 Grave LT 64 (photo by H. Kalafatić)

površinama što se nalaze na vrhu uzvisine, najizloženoj obradi zemljišta, gdje je u sloju humusa zabilježen velik broj nalaza iz uništenih grobova latenske i bjelobrdске kulture.

Grobovi latenske kulture koji su pronađeni 2005. godine (LT 64 i LT 65) pripadaju sjevernom dijelu skupine grobova koja je djelomično istražena 1998. g. Radi se o većem broju grobova pokojnika oba spola koji su položeni u neposrednoj blizini jedan uz drugog te vjerojatno prikazuju pripadnost pojedinim užim obiteljskim skupinama.

U grobu LT 64 (sl. 1) na dnu rake pravokutnog oblika i zaobljenih uglova orijentacije sjever-jug, na hrpici su položeni spaljeni ostatci muškarca naoružanog s dva koplja. Na sam vrh hrpice spaljenih kostiju položena je željezna fibula srednjolatenske sheme s kuglicom na spoju, duge prebačene nožice i luka trapezoidnog oblika. S istočne strane spaljenih kostiju nalazio se keramički lonac tamnosive boje i S-profilacije, s izvučenim rubom te vodoravno položenim žljebovima na ramenu, ispod kojih se nalaze u parove raspoređene žisovane koncentrične kružnice. Sjeverno od hrpice spaljenih kostiju položeno je savijeno željezno koplje vrholikog lista, s duljim tuljcem na kojem su se s obje strane očuvali zakovice. Na sjevernom rubu hrpice kostiju, u njihovom donjem dijelu, nalazi se željezna petica u obliku tuljca. Ispod hrpice spaljenih kostiju položeno je još jedno savijeno željezno koplje s dugim tuljcem i vrholikim listom, a pokraj koplja nalazi se još jedna željezna petica u obliku tuljca.

Sl. 2. Grob LT 65 (snimio H. Kalafatić)

Fig. 2 Grave LT 65 (photo by H. Kalafatić)

Pravokutna grobna raka zaobljenih uglova i orijentacije sjever-jug zabilježena je i kod nedalekog groba LT 65 (Sl. 2). Spaljene kosti nalaze se rasute u sjevernoj polovici groba te ispod zdjele S-profilacije tamnosive boje, izrađene na lončarskom kolu koja je položena u središnjem dijelu groba. Pokraj spaljenih kostiju nalazio se još samo ulomak manjega željeznog predmeta.

S obzirom na broj pronađenih priloga, oba groba pronađena u istraživanjima 2005. godine pripadaju skupini grobova istraženih 1998. g., za koju je karakterističan manji broj priloga u odnosu na ostale istražene dijelove groblja, posebno one položene sjevernije koji su i stariji za generaciju ili dvije. Grob kopljanika LT 64, jedini grob na Velikom polju u kojem je zasad dokumentirano polaganje dva koplja i petice³, pripada skupini grobova muškaraca naoružanih kopljem i/ili štitom, koja se na društvenoj ljestvici nalazila ispod dva izdvojena sloja ratnika opremljenih mačem u koricama (Dizdar 2004, 50-51). Grob LT 65 pripada najsiromašnije opremljenoj skupini grobova latenske kulture na Velikom polju u Zvonimirovu za koju je karakterističan tek po koji prilog. Uz grob LT 65, pripadnost navedenoj skupini najbolje zrcali nedaleki grob LT 14, u kojem su pronađeni tek rastaljeni ulomci staklene/ih narukvica (Tomičić, Dizdar 2005, 69-70).

Naoružanju ratnika iz groba LT 64 pripadaju dva koplja vrbolikog lista i duljeg tuljca (Dizdar 2004, 52), uz koja su položene i dvije konične petice u obliku tuljca (Tomičić, Dizdar 2005, 82-83). Također, dijelu muške nošnje pripada veća željezna srednjolatska fibula s kuglicom na spoju duge nožice, savijene u oblika slova U i luka trapezoidnog obrisa. Takve su fibule većih dimenzija s jednom ili dvije kuglice zabilježene u grobovima u kojima su pokopani muškarci te su jedan od karakterističnih oblika iz mlade faze srednjolatskog razdoblja (Majnarić-Pandžić 2001, 86, T. VIII,1-2; Dizdar 2004, 59).

Kao dio popudbine, u grob LT 64 položen je lonac S-profilacije, izrađen na lončarskom kolu koji je na ramenu ukrašen u parove raspoređenim koncentričnim kružnicama, motivom koji se smatra značajkom ranolatskog razdoblja, ali i starije faze srednjeg latena (LT C1) mokronoške skupine Tauriska (Božić 1987, 870; Božić 1999, 153). Radi se o dosad najjužnijem primjeru ovakva načina ukrašavanja keramičkih posuda na groblju u Zvonimirovu. Raznoliko organiziranim motivima koncentričnih kružnica, koje su često povezane girlandama izvedenim otiskivanjem niza sitnih točkica u složene kompozicije, ukrašeni su lonci i kantharosi izrađeni na lončarskom kolu. Prisutnost u grobovima na sjevernom dijelu groblja u Zvonimirovu ukazivala je na njihovu pojavnost najčešće tijekom starijeg stupnja mlade faze srednjeg latena iz kraja 3. te početka i prve polovice 2. st. pr. Kr. (Majnarić-Pandžić 2001, 87, T. IV-V). Nalaz ukrašenog lonca u zatvorenoj grobnoj cjelini LT 64 u Zvonimirovu pomaknuo bi takav način ukrašavanja sve do sredine i početka druge polovice 2. st. pr. Kr., čemu u prilog govore i nalazi ulomaka ukrašenih motivima koncentričnih kružnica na utvrđenim naseljima Skordiska, kao što su Damića gradina u Starim Mikanovcima, Donji grad u Osijeku, Gomolava ili Gradina na Bosutu, do čijeg je podizanja vjerojatno došlo već tijekom prve polovice 2. st. pr. Kr. (Dizdar 2001, 71; Popović 2003, 312). Jedan od problema koji još svakako treba riješiti glede ukrašavanja motivima koncentričnih kružnica odnosi se

na prepoznavanje keramičarskih radioničkih središta u međurječju Save, Drave i Dunava gdje su se takve posude izrađivale, a koje su vjerojatno putem razgranate trgovačke mreže pokrivale tržišta šireg prostora. Zdjela S-profilacije iz groba LT 65 pripada najbrojnije zastupljenom osnovnom obliku zdjele na groblju u Zvonimirovu (Majnarić-Pandžić 2001, 87, T. VI).

Otkrićem grobova latenske kulture u iskopavanjima 2005. godine potvrdila se slika koja je dokumentirana u prijašnjim istraživanjima. Spaljeni ostatci pokojnika s prilozima polagani su na dno grobnih raka različitih oblika, najčešće pravokutnog te zaobljenih uglova orijentacije sjever-jug. Na hrpicu spaljenih kostiju polagani su manji predmeti kao što su dijelovi nakita i nošnje pokojnika, dok su prilozi naoružanja i keramičke posude polagani neposredno do antropoloških ostataka (Dizdar 2004, 46-47; Tomičić, Dizdar 2005, 65).

Dosadašnje spoznaje o kronološkoj slici dijela groblja latenske kulture, čiji je tek manji dio istražen 2005. godine, potvrđene su tipološko-kronološkom analizom priloga iz ratničkoga groba LT 64 koji se mogu datirati u mlađu fazu srednjeg latena (LT C2), odnosno najvjerojatnije oko sredine 2. st. pr. Kr. (Dizdar 2004, 79). Također, novootkriveni grobovi predstavljaju poveznicu prema južnije položenim istodobnim grobovima istraženim 1998. godine, od kojih su neki bili i bogato opremljeni različitim prilozima naoružanja ili dijelovima ženske nošnje.

Rezultati istraživanja 2005. godine potvrdili su iznimno značenje groblja na Velikom polju u Zvonimirovu za ukupno poznavanje latenske kulture u Podravini, čije bi istraživanje trebalo i ubuduće nastaviti, tim prije što vlasnik voćnjaka u skoroj budućnosti namjerava sjeverni rubni dio uzvisine strojno poravnati zbog lakšeg pristupa i obrade zemljišta, pa je zbog toga prije bilo kakvih radova na tom dijelu nalazišta potrebno provesti daljnja istraživanja kako bi se vrijedni nalazi sačuvali od uništavanja. Također, za istražiti preostaju i središnji dijelovi uzvisine na sjevernom i južnom dijelu groblja koji bi mogli ponuditi odgovore o početcima i kraju pokapanja kako na groblju latenske, tako i za groblje ranosrednjovjekovne bjelobrdске kulture (Tomičić 2005, 38). Zbog toga ciljano zaštitna iskopavanja na Velikom polju u Zvonimirovu zasigurno bi morala potrajati tijekom još nekoliko godina, uz nastavak provedbe intenzivne konzervacije i restauracije brojnih pokretnih nalaza, kao preduvjeta za konačno objavljivanje rezultata istraživanja ovoga iznimnog nalazišta.

Literatura

- Božić D. 1987, Zapadna grupa, u: PJZ V, Sarajevo, 855-897.
Božić D. 1999, Kelti – ljudstvo iz osrčja Evrope, u: Zakladi ti-
sočletij, Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slova-
nov, ur. B. Aubelj, Ljubljana, 150-153.
Dizdar M. 2001, *Latenska naselja na vinkovačkom području*,
DissMonZ 3, Zagreb.
Dizdar M. 2004, Grob LT 11 iz Zvonimirova – Primjer dvojnog
pokopa latenske kulture, Opvsca 28, Zagreb, 41-89.
Majnarić-Pandžić N. 2001, Grob ratnika LT 12 iz srednjolaten-
skog groblja u Zvonimirovu kod Suhopolja u Virovitičko-
podravskoj županiji, PrillInstArheolZagrebu 18, Zagreb, 83-
101.
Popović P. 2003, Gradina na Bosutu kod Vašice, Opvsca 27,
Zagreb, 311-320.
Tomičić Ž., 2005, Rezultati istraživanja groblja na Velikom polju
u Zvonimirovu 2004. godine, AIA I, Zagreb, 36-39.
Tomičić Ž., Dizdar, M., 2005, Grobovi latenske kulture s Velikog
polja u Zvonimirovu – rezultati istraživanja 1993.-1995., Pri-
llInstArheolZagrebu 22, Zagreb, 59-125.

Summary

Results of Excavations at the Veliko Polje Cemetery in Zvonimirovo in 2005

In the excavations of 2005, whose aim was defining the eastern boundary of the central part of the La Tène cemetery, two graves (LT 64 and LT 65) with cremation remains of the deceased along with burial goods belonging to the northern part of the group of graves, partly excavated in 1998 were examined. In grave LT 64 (Fig. 1), at the bottom of the rectangular grave pit with rounded angles, north-south orientation, the cremation remains of a man armed with two spears were arranged in a pile. On top of the pile of cremation bones, an iron fibula of the Middle La Tène scheme was laid with a small ball at the point where the long overhanging leg and trapezoid arch meet. To the east of the cremation bones there was a dark-grey ceramic pot with an S-profile, with an inverted rim and horizontal grooves on its shoulder, while under it concentric circles arranged in pairs were stamped. To the north of the pile of cremation bones, a bent iron spear was leaf with a willow-shaped web and a rather long sheath. On the northern periphery of the pile, there is an iron spear butt. Another rectangular grave with round angles, north-south orientation, was also found in the vicinity, in grave LT 65 (Fig. 2). Cremation bones are scattered in the northern half of the grave pit and under the dark-grey, S-profile bowl made on a wheel and positioned in the central part of the grave.

Even though only two graves were found in the excavations of 2005, the discovery of a pot in grave LT 64, with

shoulders decorated by concentric circles arranged in pairs – a motif which is held to be characteristic of the Early La Tène and the older stage of the Middle La Tène of the Mokronog Group (Božič 1987, 870; Božič 1999, 153) – is of particular significance for chronological analysis. Various organised motifs of concentric circles, often organized into complex compositions, decorate pots and kantharoi whose presence in graves in the northern part of the Zvonimirovo cemetery suggest their emergence at an earlier stage of the later phase of Middle La Tène, i.e. the end of the third and the beginning of the first half of the second century BC (Majnarić-Pandžić 2001, 87, T. IV-V). The discovery of an ornamented pot in grave LT 64 moves this ornament style up into the middle and beginning of the second half of the second century BC, as finds of fragments decorated by concentric circle motifs suggest, which were found in fortified settlements of the Scordiscs, erected probably already in the first half of the second century BC (Dizdar 2001, 71; Popović 2003, 312). One of the issues yet to be resolved in connection with concentric circle motif decorations pertains to identification of pottery workshop centres in the Sava, Drava and Danube interfluvium, in which such vessels were manufactured, and whose trade network probably covered the markets of a broader area.

The recent understanding of the chronology of the La Tène part of the cemetery which was excavated in 2005 was confirmed by analysis of grave goods from the warrior's grave LT 64 that can be dated to the later phase of Middle La Tène (LT C2), i.e. most probably in the middle of the second century BC.